

Un esclat a l'estepa

ENRIC SÒRIA

Taras Bulba
Nikolai Gogol
Edicions Tres i Quatre
139 pàgines. 14 euros

Que l'ucraïnès Nikolai Gogol (1809-1852) és un dels fundadors de la gran literatura russa és una evidència que han reconegut amb rara unanimitat una munió d'hereus, de Turguèniev a Bulgàkov. Tots hi han après alguna cosa: la seua amarga comprensió de la condició humana, l'estrany enlluernament del seu idioma, que domina fins al miracle i l'exasperació, o la inquietant fantasia de la seua imaginació satírica, on l'absurd i la vida quotidiana celebren unes noces que poden corçar.

Vladimir Nabokov deia que Gogol és genial i és estrany, i amaga el més genial de la seua estranyesa en l'esclat imprevisible de tons incongruents, misteriosos com les ombres d'unes naus sense nom que solquen en silenci els estrets més recòndits de l'ànima. Uns tons que, segons el mestre rus, la majoria de lectors ni tan sols perceben. No deixen per això de quedar-hi atrapats. A més de l'admiració dels seus col·legues, Gogol ha disfrutat de l'estima popular arreu del món. Prova d'aquest èxit és el fet que bona part de la seua obra s'ha traduït al català, sovint més d'una vegada. És el cas d'aquest relat, *Taras Bulba*, que el 1987 van traduir Ramir Gual i Joan Leita, i ara ens ofereixen Reyes Garcia i Teresa Camañes. Aquesta nova versió apareix en una col·lecció juvenil, amb pròleg, propostes didàctiques i glossari. Un format lògic, ja que es tracta d'un vertiginós

relat d'aventures. Amb tot, el lector adult pot prescindir d'aquestes pedagogies i endinsar-se pel seu propi veu en la que per a Ernest Hemingway és una de les millors novel·les que s'han escrit. De vegades la traducció aplanava massa el text, però en conjunt és llegidora, i algunes pàgines tenen una gran plasticitat.

Taras Bulba és un llibre singular dins l'obra de Gogol. No té ni l'opressiu realisme d'*Animes mortes* ni la llòbrega fantasia d'*El capot*. S'hi troba a faltar també, a primera vista, el bigarrat grotesc i la genial incongruència de què Nabokov parlava. Amb tot, hi batega en el fons, també aquí, un univers destarotat, d'una crueltat rampant i quasi autoperdona. Ens trobem davant una novel·la històrica, ambientada en un univers feroç i primitiu, el dels cosacs que defensaven la pàtria russa de les escames de polonesos i tàrtars. Com a bon romàntic, Gogol converteix les seues gestes en un cant al nacio-

nalisme rus que es projecta en el passat de l'epopeia mítica, que presideix un personatge de mida sobrehumana: Taras Bulba.

Però aquest personatge i les seues accions no deixen d'incorporar la seua porció d'absurd, com una autodestructiva dissonància. Rere el brogit homèric de la lliça se sent la remor de la matança gratuïta d'innocents: dones amb mans tallades, monjos torturats, jueus assassinats en massa, aldees incendiades, ciutats mortes de fam. Durant la guerra que ell ha provocat, Taras Bulba assassina a sang freda un fill seu i assisteix, impotent, al suplici de l'altre, i no descansarà fins que ell mateix trobe la mort. Com els genis, els herois són estranys. El cosac Taras és una figura aliena, inaccessible. Les paraules de Gogol la convoquen, però no la desvelen. I en això s'agermana amb un altre bàrbar solitari i vençut, *Kahdji-Murat* de Tolstoi. La gran literatura també és un estrany diàleg.

L'actor Yul Brynner interpreta el cosac Taras Bulba al film homònim de la novel·la de Gogol.

Rescabalar Dickens

PEP MOLIST

El senyor Pip / L'encantador d'ossos

Lloyd Jones / F. E. Higgins

La Magrana / Cruïlla

248 pàg. 17 euros / 269 pàg. 15,50 euros

Predicar amb l'exemple és un dels preceptes que aconsellem sovint a les persones que ens demanen fórmules màgiques per contagiar la lectura als nens, a més d'oferir-los algun manual. Per aquells que són profans d'un tema, però, a vegades té més efecte la recomanació d'una novel·la que l'abordi i que arribi a diversitat de lectors que no una guia especialitzada, sovint de més difícil digestió.

El senyor Pip, de l'autor neozelandès Lloyd Jones, és un llibre excel·lent que es podria agafar com un manual novel·lat d'animació a la lectura, un model del precepte abans esmentat: predicar amb l'exemple. El llibre, traduït al català per Ernest Riera, narra la història dels habitants d'una illa oceànica en guerra que nomenen professor per als seus fills l'únic home blanc que hi viu. Ell no és mestre i transmet als nens la seva devoció per *Grans esperances*, de Charles Dickens.

En aquella situació i a través de la literatura, el senyor Pip aconsegueix canviar la vida dels seus alumnes, ampliar el seu món, amplificar la seva veu i transmetre l'enorme poder de la literatura. En l'obra, la literatura i la vida es confonen de forma esplèndida i emocionant, i el personatge del mestre creix, a mida que avança la novel·la, enmig d'uns fets que ens sorprenen, com la desaparició de l'exemplar de *Grans esperances*. A través de la imaginació i la memòria dels joves, el mestre proposa "rescabalar *Grans esperances*". Tot i que *El senyor Pip* no s'ha editat en una col·lecció juvenil, pot arribar també als joves, ja que la veu narrativa és la d'una nena de tretze anys i tant l'estil com l'estructura i el contingut no són complexos.

Les que sí s'adrecen als joves són les primeres novel·les de l'autora anglesa F. E. Higgins, *El llibre negre dels secrets* i *L'encantador d'ossos*, on es rescabala l'estil de Dickens i, encara que no se l'esmenta, n'esdevé protagonista. Amb uns ambients que recorden els que retratava l'autora a les seves novel·les més populars, amb unes ciutats angleses del s. XIX on les misèries i les diverses

actituds humanes estan al carrer, el lector se sent atret especialment pels truculents fets que hi tenen lloc, però també per la posada en escena, la peculiaritat dels personatges i el desenvolupament i l'atmosfera misteriosa que ho embolcalla tot.

Si *El llibre negre dels secrets*, on un personatge empenyorava els secrets de les persones, aconseguí captar l'atenció de lectors joves i adults, *L'encantador d'ossos*, considerada una segona part (la traducció al català és de Maria Roura), no respon a la gran expectativa que va generar. L'atmosfera és la mateixa, i algun personatge reapareix. Però l'autora focalitza l'atenció en diversos dels seus suggerents personatges, el que provoca dispersió i desencís. La perd l'ambició de crear una novel·la coral, on el tema no està tan definit com en la primera part, i l'atenció passa d'uns protagonistes a uns altres sense que en sobresurti cap: d'en Pin, un jove que treballa en una funerària, a l'encantador d'ossos i la seva ajudant, un assaïstria en sèrie, una fera ferotge o bé un curios tirador de patates. La decepció pot ser arranjada a la tercera part, que ja s'anuncia. Ara, però, l'expectativa serà menor.

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Una carta de Sèneca

JORDI LLOVET

Heus aquí, estimats lectors, una carta consolatòria de Sèneca: al cap i a la fi, la mort és universal i a tots ens iguala, i més val recórrer als clàssics estoics —sempre, i en qualsevol circumstància—, que escriure malament a causa d'un disgust. Passa la vida per a tothom, i per a uns haurà estat motiu de distracció, per a d'altres camí ple de dignitat. Tothom s'espanta de la darrera Parca quan talla el fil de la vida; d'altres, els més nobles, la reben amb serenitat quan se li fa present.

Vet aquí, doncs, la carta: Sèneca, *Lletres a Lucili*, Llibre XV, Lletre XCIII, traducció de Carles Cardó (lleugerament modificada), Fundació Bernat Metge, 1930:

"Cada dia repetim el destí: "Per què aquest és arrabassat a mitja carrera? ¿Per què no ho és aquell altre? ¿Per què allarga una vellesa l'un, i a un altre la vellesa l'afeixuga?" ¿I, què importa quant d'hora surtis d'on certament et cal sortir? No ens hem de capturar de viure molt, sinó de viure a bastament, car per viure molt necessites el destí, per viure a bastament, la diligència de l'esperit. Llarga és la vida si és plena; com s'omple és atorgant-se l'ànima el seu propi bé i assegurant-se el poder sobre ella mateixa. ¿De què serveixen a l'un vuitanta anys passats en la vagància? Aquest no ha viscut, sinó que s'ha atardat en la vida; no ha estat una mort tardana, sinó llarga. Ha viscut vuitanta anys. Caldria saber des de quin dia compta la seva mort. Aquell altre ha mort en la flor de l'edat. Però ha complert els deures de bon ciutadà, de bon amic, de bon fill; en cap punt s'ha emperesit. Per bé que la seva edat sigui incompleta, la seva vida ha estat completa. Diem de tal que ha viscut vuitanta anys. Diríem, més aviat, que ha durat vuitanta anys, a menys que diguem que ha viscut com ho diem dels arbres. Jo et prego, Lucili, que procurem que, talment com les coses de gran preu, la nostra vida no sigui gran en extensió, sinó en valor. Amidem-la per les obres, no pas per la durada. ¿Vols saber quina diferència hi ha entre aquest home enèrgic i menyspreador de la fortuna que ha sostingut totes les lluites de la vida i ha estat elevat al bé suprem i aquell que ha vist escolar-se nombre d'anys? L'un viu encara després de la mort, l'altre abans de la mort ja era difunt. Lloem, doncs, i comptem en el nombre dels benaurats aquell qui, per poc que sigui el temps que li ha tocat de viure, n'ha tret profit. Car aquest ha vist la llum veritable, no ha estat un de tants; visqué i visqué

"El que se'ns pot exigir és que no passem la vida en una vergonyosa obscuritat"

vigorosament. Adés tingué dies serens, adés la resplendor de l'astre poderós brillà, com de costum, entremig de núvols. ¿Per què preguntes quant de temps visqué? Viu: s'ha perllongat en la posteritat i s'ha gravat en la memòria dels homes. No per això refusaria jo un escreix d'anys; però no diré que m'hagi mancat res per a la benaurança si la durada dels anys m'és tallada. No he fet pas els meus comptes sobre el més llarg termini que una àvida esperança podia prometre'm, ans no he deixat de mirar cap dia com el darrer. ¿Per què em preguntes quan vaig néixer i si encara em compto entre els més joves? Duc prou el meu compte. D'igual manera que dins una estatura petita l'home pot ésser perfecte, així pot ésser perfecta la vida dins la menor mesura de temps. L'edat es troba entre les coses externes. La durada de la vida és cosa que no depèn de nosaltres; que mentre jo visqui, visqui realment, és cosa meua. El que em pots exigir és que no passi la vida en una vergonyosa obscuritat; que meni la vida, i no la deixi passar inútil. ¿Preguntes quina és la vida més duradora? Viure fins a assolir la saviesa. Qui hi ha arribat, ha aconseguit no la fita més llunyana, sinó la més gran. Llavors pot gloriejar-se ardidament i donar gràcies als déus i a si mateix entre ells, i atribuir a la natura el que ha estat. I amb raó li ho atribuirà, car li ha tornat una vida millor que no l'havia rebuda. Ha ofert l'exemple de l'home bo, mostrant-ne el caràcter i la grandesa; si gens de temps hi hagués afegit, hauria estat semblant al passat. I tanmateix, ¿fins on s'estén la nostra vida? Hem tastat el coneixement de totes les coses. Sabem de quins principis es constitueix la naturalesa, com estableix l'ordre del món, per quines tongades fa tornar l'any, com fuig l'hivern i arriba la primavera, com tot estiu s'acaba a l'hora tardoral. Sabem que els astres es mouen amb impuls propi, que fora de la terra no hi ha res immòbil, que tota altra cosa corre amb una rapidesa que no para. Sabem com la lluna avança el sol, com rep i com perd la llum, quina causa ens duu la nit i quina altra ens torna el dia: cal anar allà on vegis de més a prop aquestes coses. No és pas per aquesta esperança, diu el savi, de veure obrir-se davant meu el camí envers els meus déus, que surto coratjositament. Cert que he merescut d'ésser-hi admès, i ja he estat entre ells i a ells he dut el meu esperit, i ells a mi el seu. Però suposa que moro i que després de la mort res no resta de l'home: no és menor la meua fortitud d'esperit, encara que mori sense haver de sortir enlloc. "No ha viscut tants anys com podia." ¿Creus tal vegada més feliç aquell gladiador que és occit al capvespre, que el que ho és a migdia? ¿És que creus que hi ha ningú tan ximplement cobejós de la vida que prefereixi d'ésser escanyat a l'espoliari que a l'arena? La mort encaixa a tots: qui oceuix atraparà l'occit. Molt poca cosa és allò per què hom es neguiteja fora mida. Altrament, ¿quina importància té quant de temps puguis evitar allò que a la fi és inevitable? Estigues bo".

A la mare, *in memoriam*.